

*Zasada kooperacji
w krytycznej analizie
dyskursów humanistycznych
(na przykładzie nauk filologicznych)*

ALEKSANDER KIKLEWICZ
(Olsztyn)

1. Nauka a zasada kooperacji

Działalność naukowa ma dwa zasadnicze aspekty: poznawczy i komunikacyjny. Z jednej strony zadanie badacza, w najogólniejszym ujęciu (m.in. pomijając kwestię różnych metodologii naukowych), polega na rejestracji danych doświadczalnych oraz ich konceptualizacji w postaci różnego rodzaju modeli reprezentacyjnych: hipotez, idei, koncepcji, teorii i in. Istnieje przekonanie, że człowiek myśli w samotności, a mówi w otoczeniu innych ludzi. To wcale nie oznacza, że działalność poznawcza ma charakter niekomunikacyjny, niejęzykowy – na to wskazuje konieczność organizacji działań zespołowych, jak również obecność języka (zwłaszcza terminologii naukowej) w procesie kategoryzacji danych doświadczalnych. Należy jednak przyznać, że w trakcie badania na pierwszym planie są względy gnoseologiczne i heurystyczne, a „wytropienie” rządzących w badanej dziedzinie przedmiotowej praw (jako cel naukowy) jest możliwe nie tylko dzięki konsekwentnej realizacji programu badawczego, przestrzeganiu zasad działań naukowych (o „standardach badawczych” zob. Stepin 1989: 8), lecz także za sprawą intuicji, choć niekoniecznie za pośrednictwem języka.

dawałoby się – rozprasza uwagę czytelników, ale zarazem – wymaga dłuższego czasu percepcji i skupienia większej uwagi.

* * *

Poznanie i komunikacja w pewnym stopniu tworzą opozycję: proces poznania, odkrycia, rozwiązania problemu wymaga skupienia na obiekcie, a więc zakłada wyalienowanie badacza. W tekstach kultury często pojawia się obraz myśliciela (jak np. w przypadku rzeźby A. Rodina bądź obrazu T. Eakinsa), który w samotności rozwiązuje problem będący nie do rozwiązania przez kogoś przebywającego w tłumie.

Udostępnienie zdobytej wiedzy poprzez komunikację językową jest utrudnione ze względu na fakt, że nowa informacja nie zawsze znajduje odpowiednie formy wyrażenia w języku. Dlatego mowa mędrca często jest mglista, niezrozumiała dla słuchających. Nic dziwnego, że – jak wynika z badań nad stereotypem mędrca w kulturze angielskiej (zob. Pimenowa 2010: 109 i n.) – do grona mędrców zalicza się błaznów, magów, znachorów, a nawet schizofreników. Krytyczny obraz mądrości (jako wartości poza komunikacją międzyludzką) występuje także w Starym Testamencie – por. 5, 21 z Księgi Izajasza: „Biada, którzyście mądrymi w oczach waszych, a sami przed sobą roztropnymi”.

Obiektywna okoliczność, jaką jest pewna niezależność procesów poznania i komunikowania, sprawia, że zasady komunikacji naturalnej, reprezentowane zwłaszcza w sytuacjach potocznych, niezupełnie przystają do warunków działalności naukowej. Tym się tłumaczy fakt, że sformułowane przez Grice’a postulaty konwersacyjne w dyskursach nauk humanistycznych ulegają różnym modyfikacjom, a nawet zniekształceniu.

Literatura

- Апресян J.D. i in. [Апресян Ю.Д. и др.], 1997, *Новый объяснительный словарь синонимов русского языка*, Первый выпуск, Москва.
- Апресян J.D. i in. [Апресян Ю.Д. и др.], 2000, *Новый объяснительный словарь синонимов русского языка*, Второй выпуск, Москва.
- Атаян Е.Г. [Атаян Э.Г.], 1989, *Семиотика и лингвистика*, Ереван.
- Awdiejew A., Habrajska G., 2006, *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, Łask.
- Bartmiński J., 1999, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. – *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 103–120.

- Bogusławski A., 2008, *Semantyka, pragmatyka. Leksykografa głoś demarkacyjny*, Warszawa.
- Brooks M., 2008, *13 Things that Don't Make Sense (The Most Baffling Scientific Mysteries of Our Time)*, New York.
- Dirven R., 2001, *The Metaphoric in Recent Cognitive Approaches to English Phrasal Verbs*. – www.metaphorik.de.1 [dostęp: 5.05.2001].
- Dönninghaus S., 2001, *Море людей и пропасть цветов. Метафоры неопределенно-го количества*. – *Quantität und Graduierung in der natürlichen Sprache*, Hrsg. A. Kiklewicz, München, s. 61–75.
- Dupré B., 2008, *50 teorii filozofii, które powinieneś znać*, Warszawa.
- Eick M.H., 2002, *Eine sprachanalytische Theorie der Metapher*. – <http://sammel-punkt.philo.at:8080/77/1/metapher.html> [dostęp: 15.05.2002].
- Eilstein H., 2009, *13 zagadek współczesnej nauki w 10 punktach*, „Przegląd Filozoficzny”. Nowa seria, XVIII/1, s. 5–26.
- Fleischer M., 1997, *Das System der russischen Kollektivsymbolik (eine empirische Untersuchung)*, München.
- Fleischer M., 2003a, *Wirklichkeitskonstruktion*, Dresden.
- Fleischer M., 2003b, *Polska symbolika kolektywna*, Wrocław.
- Fleischer M., 2004, *Europa, Niemcy, USA i Rosja w polskim systemie kultury*, Wrocław.
- Fleischer M., 2007, *Zarys ogólnej teorii komunikacji*. – *Mechanizmy perswazji i manipulacji*, red. G. Habrajska, Łask, s. 29–72.
- Gajda S., 2004, *Współczesny polski dyskurs humanistyczny*. – *W kręgu wiernej mowy*, red. M. Wojtak, M. Rzeszutko, Lublin, s. 49–58.
- Gajewska U., 2004, *Metateksty w języku nauk ścisłych*, Rzeszów.
- Goćkowski J., 2009, *Siedem powinności zawodowych uczonego*, „Zagadnienia Naukoznawstwa”, 3–4, s. 281–293.
- Gricanow A.A., Możejko M.A. [Грицанов А.А., Можейко М.А.] (red.), 2001, *Постмодернизм. Энциклопедия*, Минск.
- Grice H.P., 1977, *Logika a konwersacja*, „Przegląd Humanistyczny”, VI, s. 85–99.
- Kasperski E., 2004, *Paradygmat. Preliminaria teoretyczne*. – *Paradygmaty filozofii języka, literatury i teorii tekstu*, red. A. Kiklewicz, Słupsk.
- Kaufert D., 1983, *Metaphor and Its Ties to Ambiguity and Vagueness*, „Rhetoric Society Quarterly”, 13/3–4, 209–220.
- Kawka M., 2003, *Czy dyskurs historyczny jest gatunkiem dyskursu naukowego?*, „Konspekt” 14/15 [<http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/14/kawka14.html>].
- Kiklewicz A., 2006a, *Forma*, „Biuletyn PTJ”, LXII, s. 129–146.
- Kiklewicz A., 2006b, *Komunikatywizm i kognitywizm – dwa bieguny współczesnego językoznawstwa funkcjonalnego (dwa male „nie” czy jedno wielkie „TAK”?)*. – *Kognitywizm i komunikatywizm – dwa bieguny współczesnego językoznawstwa*, red. W. Chłopicki, Kraków, s. 13–38.

- Kiklewicz A., 2010, *Tęcza nad potokiem... Kategorie lingwistyki komunikacyjnej, socjolingwistyki i hermeneutyki lingwistycznej w ujęciu systemowym*, Łask.
- Kiklewicz A., 2011, *Funkcja stylistyczna wypowiedzi w perspektywie lingwistyki porównawczej*, „Stylistyka”, XX, s. 19–40.
- Kiklewicz A., 2012, *Czwarte królestwo. Język a kontekst w dyskursach współczesności*, Warszawa.
- Korzyk K., 1999, *Język i gramatyka w perspektywie „komunikatywizmu”*. – *Gramatyka komunikacyjna*, red. A. Awdiejew, Warszawa–Kraków, s. 9–32.
- Kowalski D., 2007, *Dyskurs scholastyczny i jego granice. Na marginesach dyskursu*, red. M. Jaworska, M. Strużek, Katowice, s. 33–51.
- Kriwonosow A.T. [Кривonosов А.Т.], 2010, *Спорное в когнитивной лингвистике. – Концепты культуры в языке и тексте: теория и анализ*, red. A. Kiklewicz, A. Kamałowa, Olsztyn, s. 131–162.
- Kuczyński M., 2004, *Transfuzja semantyczna jednostek leksykalnych a rola mediów. – Aspekty współczesnych dyskursów*, red. P.P. Chruszczewski, Kraków, s. 161–182.
- Kuhn T., 1968, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa.
- Łurija A.R. [Лурия А.Р.], 1968, *Маленькая книжка о большой памяти (Ум мнемониста)*, Москва.
- Łyda A., 2009, *O strategiach asekuracyjnych w dyskursie akademickim: na przykładzie pewnej relacji retorycznej. – Fremdsprachen im Kontext der aktuellen Herausforderungen und Perspektiven*, Gliwice, s. 102–112.
- Martynow W.S. [Мартынов В.С.], 2008, *Структурная и функциональная специфика заголовков письменных текстов*, „Вестник Самарского университета” 1, s. 377–384.
- Martynow W.W. [Мартынов, В.В.], 1977, *Универсальный семантический код. Грамматика. Словарь. Тексты*, Минск.
- Mańczak W., 2009, *50-lecie nieregularnego rozwoju spowodowanego frekwencją*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, LXV, s. 237–246.
- Markiewicz M.P., 2008, *Spór o rzeczywistość*, „Tygodnik Powszechny”, 30.
- Masłowa W.A. [Маслова В.А.], 2005, *Когнитивная лингвистика*, Минск.
- Mielczuk I.A., Żołąkowski A.K. [Мельчук И.А., Жолковский А.К.], 1984, *Толково-комбинаторный словарь современного русского языка. Опыт семантико-синтаксического описания русской лексики*, Вена.
- Nowaczyk A., 2009, *Filozofia analityczna* (recenzja), „Przegląd Filozoficzny”. Nowa seria, XVIII/2, s. 293–303.
- Ojcewicz G., Włodarczyk R., Zajdel D., 2009, *Zabójstwo Sergiusza Jesienina*, Szczytno.
- Ojcewicz G., 2011, *Najnowsza wersja okoliczności i przyczyny śmierci Sergiusza Jesienina. Od zlecenia do ekshumacji*. – http://media-centr.info/pl/criminal/najnowsza-wersja-okolicznoeshci-i-przyczyny-eshmierci-sergiusza-jesienina-od-zlecenia-do-ekshumacji_2532011 [dostęp: 31.03.2011].

- Perelman Ch., Olbrechts-Tyteca L., 1971, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*, Notre Dame.
- Piela A., 2006, *Uporządkowany nieporządek? O zjawisku redundancji na przykładzie nazw subiektów czynności pisania i czytania. Efekt motyla. Humanisci wobec teorii chaosu*, red. K. Bakula, D. Heck, Wrocław, s. 3–83.
- Pinkal M., 1980, *Semantische Vagheit: Phänomene und Theorien*, „Linguistische Berichte”, 70, s. 1–26.
- Pinkal M., 1985, *Logik und Lexikon. Die Semantik des Unbestimmten*, Berlin–New York.
- Piłat R., 2009, *Prawda jako wewnętrzna norma sądu. Husserl wobec analitycznych teorii prawdy*, „Przegląd Filozoficzny”, 18/4, s. 487–507.
- Pisarek W., 2013, *Terminologia nauk o mediach*, „Studia Medioznawcze”, 2, s. 15–24.
- Pobojewska A., 2009, *Epistemologia a nauka. Integralizm albo separatyzm*, „Zagadnienia Naukoznawstwa”, 2, s. 146–154.
- Preyzner M., 2001, *(15) Kategorie gramatyczne, czy(li) kategorie naszego (nie)myślenia o języku. Kategorie gramatyczne, czy(li) (kategorie) nasze(go) (nie)myślenie(a) o języku. Kategorie gramatyczne? – a co to takiego?*, Częstochowa, s. 89–237.
- Searle J., 1979, *Metaphor. – Metaphor and Thought*, ed. A. Ortony, London–New York–Melbourne, s. 92–123.
- Skrendo A., Jarzębowski Z., Madejski J., 2004, *Czy istnieje paradygmat poststrukturalistyczny? Trójgłos w dyskusji. – Paradygmaty filozofii języka, literatury i teorii tekstu. Pogranicza metodologiczne*, red. A. Kiklewicz, Słupsk, s. 289–302.
- Sokal A., Bricmont J., 1998, *Modne bzdury. O nadużywaniu pojęć z zakresu nauk ścisłych przez postmodernistycznych intelektualistów*, Warszawa.
- Stepin W.S. [Степин В.С.], 1989, *Научное познание и ценности техногенной цивилизации*, „Вопросы философии”, 9, s. 3–18.
- Stierpanow J.S. [Степанов Ю.С.], 2007, *Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования*, Москва.
- Szczerba L.W. [Щерба Л.В.], 1974, *Языковая система и речевая деятельность*, Ленинград.
- Szestak L.A. [Шестак Л.А.], 2003, *Русская языковая личность: коды образной вербализации тезауруса*, Волгоград.
- Tabakowska E., 1995, *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków.
- Tabakowska E., 2001, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, Kraków.
- Tatarinow W.A. [Татаринов В.А.], 1988, *Лексико-семантическое варьирование терминологических единиц и проблемы терминографии*, Москва.
- Tatarinow W.A. [Татаринов В.А.], 1996, *Теория терминоведения. Т. 1: Теория термина: история и современное состояние*, Москва.

Tatarinow W.A. [Татаринов В.А.], 2006, *Общее терминоведение. Энциклопедический словарь*, Москва.

Wojtak M., 1999, *Dyskurs asekuracyjny w dyskursie naukowym. – Dyskurs naukowy – tradycja i zmiana*, red. S. Gajda, Opole.

*The cooperation principle in the critical analysis
of the humanistic discourse (on example of philological sciences)*

The author considers the possibility of applying of the H.P. Grice's cooperation principle to the study of scientific, in particular, humanistic discourses. It is worth noticing that the principle of cooperation in science contrasts with its paradigmatic system and with the competition of the different scientific groups, although the requirements of cooperation have in the scientific research a prevailing weight. The author shows the implementation in the scientific communication of the Grice's maxims which concern four categories: quality, quantity, relation and manner.

Keywords: *scientific style, communicative linguistics, H.P. Grice's co-operation principle, communication and truth, conversation maxims: quality, quantity, relation, manner.*